

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 1. Fylke: Buskerud.
 Tilleggsspørsmål nr. Herad: Hole.
 Emne: A r d og P l o g. Bygdelag: Røyse.
 Oppskr. av: Jon Guldal. Gard:
 (adresse): Villvoll. Røyse. G.nr. Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):
 Kilder: Bønder på Røyse. For a nemne noen: Lars Frøhaug (80 år)
 Olaf Hurum (66 år)

SVAR

Røyse er den halvöya som stikker ut i Tyrifjorden, og hvor Bönsnes og Hole kjerker står. Røyse sies å ha den høyeste middeltemperatur i veksttiden i hele landet, og her gror alle vekster. Ulempene er "Sanct-Hans tørken" Korn har vært dyrket her i årtusner. De første poteter ble satt her omkr. 1700 da en ung mann fra gården By kom hjem fra krig i Holsten og hadde med seg knoller. Denne soldats enke var det som ordnet det slik at de svenske soldatene som falt på Nordkleiva i året 1716 kom i kristen jord.

Om böndenes dyktighet i alt jordbruk skriver fogden

Ivar Wiel i sin beretning fra år 1743:

"Jeg tror neppe der findes bedre Agermænd end paa Ringerige. Jorden driver de med største Flid og Forstand paa nu at arbejde Jorden saa, nu saa, nu saa de et Slags Sæd i den, nu en anden, alt for at sætte Prøve paa, hvilket der er det bedste."

Forstand
finde --

Med denne noe kanskje for lange innledning, mener jeg å si at her på Røyse finnes "plogkarer" nok som kunne fortelle om gamle tiders skikk og bruk. Men den store böygen - den internasjonale bykulturen " har forlengst gjort sitt inntog her. I de ca. 40 år jeg har bodd her, har jeg oppdaget en stor forandring. Bygdemålet er t.d. så å si utryddet. Sansen for tradisjon finnes så å si ikke hos den yngre generasjon, så det blir bare de noe tilårskomne som har litt å fortelle om gammel sed og

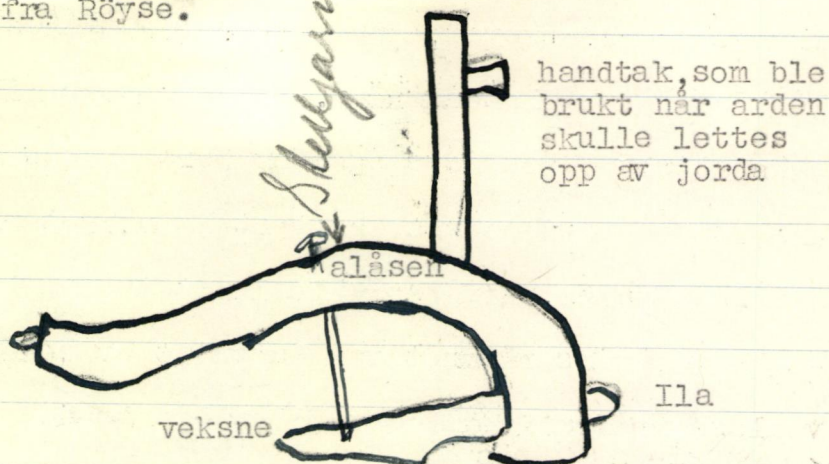
skikk.

Det mottatte emne nr.1-ard og plog- skulle sikkert ha vært vært besvart på en mere uttømmende måte enn på den jeg her framlegger, men forholdene har vært slik at jeg ikke har rukket mere. Selv skulle jeg gjerne ha ønsket å ha hatt et fotoapparat og med det tatt bilder av de eldste ploger, harver, arder og annen redskap som ligger på hjeller og trev eller neddynget under en sjuku eller utkjeller. Og her kommer svarene til spørsmåle om

A r d o g P l o g .

1. Ard og plog har vært brukt her sålangt all historie rekker- så lenge som " siden 'n Adam bodde på Kolkind"
2. Arden var i gamle dage et verdifullt, kanskje det verdifulleste åkerredskap. Jordstykker som ikke var höstplöyd ble bröten opp med ard om våren, men det ble ikke kjört på kryss og tvers. Kun en vei! Så ble arden brukt för såning, og da kjörte^{de} på tvers av den kjöringa som var gjort ved brytinga. Etter såning av erter brukte de gjerne en mindre ard til å mylle ned. Til bryting bruktes 2 hester foran arden, men til nedmylling bare 1 hest. Nedmylling av kornsed ble gjort med harv.
3. Arden ble brukt til å slå opp rader til poteter. Gamle bönder sier at arden gjorde bedre arbeide enn de moderne hestehakker, fordi arden laget lös jord i dybden.
4. Den ard som ble brukt her ligner nærmest den på Deres skjema gjengitt nr. 3. Noen småavvikelser, og jeg har på neste side forsökt å tegne en "Röyse-standard ard." De hadde på gårdene flere arder, forskjellen lå i storleiken. Folk var redde for arden sin, og den ble satt under tak. Med andre ting var det ofte så som så!

Ard fra Røyse.

Det kunne sikkert forekomme varianter. Det berodde meget på ^{del} håndverksmessige arbeide ved framstillingen av arden. Emnet til ardåsen ble tatt ut i skogen av naturkrok.

5. Skjekene som ble brukt kaltes og kalles skokler.

Ordet skokle er av hunkjønn.

6. Alåsen (tykk l.) styre. veksne. ila. stelljern.

Med stelljernet kunne dybden reguleres.

7. Typen på alveksner var det samme, men størrelsen varierte. "Brötaler" de som ble brukt til å bryte opp jorda var påsatt stort veksne. De forskjellige veksner kunne skiftes inn, men som regel var det fullt ferdige arder av forskjellig type på gården.

8. Det hendte at man satte fjöl på ardåsen for å få gjort bedre arbeid.

10. Dybdegangen kunne reguleres

ad 9 (her har de aldri kalt en ard for harv)

11. Ingen har kunnet si meg at de har brukt ard som avbildet 5-7 til å rispe opp rader.

12. På hver gård med litt storleik var det gardssmie.

I gamle dager ble veksne og annet jern til arden laget der. Av og til ble det fra Bærums jernverk innkjøpt et ræmne som bygdesmede smidde ut.

Fra gammelt av var her på Røyse mange smeder. Noen var flinke håndverkere, men andre mindre duelige og de kaltes gjerne Kladdesmeder. Disse smeder gikk omkring, akkurat som skreddere og skomkere og gjorde sitt arbeide på gårdene mot kontant lønn, kost og losji mens arbeidet varte. Ardåsen ble laget istand hos bygdesnekkere, mens råemnet var utvalgt av bonden selv i vealassene fra Krokskogen eller han hadde funnet seg ut et emne inne på skogen mens han var på setra og "stelte".

13. Her brukes nu b a r e moderne fabriksmidde ploger

Det kan trolig ikke fastslåes når man gikk over fra hjemmegjorte typer og til de moderne. Det gikk litt om senn. De eldre ploger ble laget i bygda, men det gikk gjetord om flinke plogsmeder i andre bygder, og man sikret seg fra dem. Hans Hekleberg het en plogsmed i Røyken som leverte ploger til Røyse.

Etterat Selskapet for Norges Vel var dannet i 1810 kom det snart etter "avleggere" utover bygdene, og man fikk snart etter et "vølselskap"-landbruksselskap for hele Ringerike. Det avgikk imidlertid "ved døden" 2/10 1817. 1831 ble det så dannet et sogneselskap for Norderhov, hvori også Holebøndene meldte seg inn. 11/3 1850 ble stiftet et sogneselskap for Hole, og på dette selskaps møter fikk både ploger og annet redskap "omgjelde.". Det var i den tid en sokneprest i Hole, Hans Lund, som på landbrukets område var en foregangsmann. På diskusjonsmøter på Libakke fikk hvert medlem etter tur og omgang gang høve til å framføre sine ideer.

På et møte i 1857 fremla gårdbruker E. Haug fra gården Midthaug på Turistrand et forslag om for-

bedring av de ploger som bruktes.

og denne sak ble opptatt til diskusjon.

Det gamle sogneselskaps forhandlingsprotokoll har ikke vært å oppspore, men jeg har i årenes løp funnet igjen forskjellig korrespondanse som selskapet førte. Bl.a. om premiepløning.

Den nevnte gårdbruker fra Haug ble gift på Modum, flyttet dit og tok navn etter den gården han kom til- jeg har ikke navnet notert, men sjefen for den norske avdeling ved Universitetsbiblioteket, herr Sommerfelt bad meg engang skaffe rede på mannen i anledning av at han forfattet og utga en bok om "Forbedringer i korndyrkningen." Dessværre har jeg ennå ikke innfridd mitt løfte, men ved henvendelse til hr. Sommerfelt kan navnet på mannen sikkert fåes. På et møte i Hole sogneselskap la han fram skisse til ny plog.

14. Jeg har ikke truffet noen som kan si at en plog som på fig. 8 er brukt her. M.h.t. de gamle ploger så ligger det ennå gamle eksemplarer, der som alt nevnt kunne være objekt for avbildning.

Den 82 år gamle, fh.v gårdbruker Lars Frøhaug har fortalt meg at der i hans barndom lå en plog på gården som var laget av bare tre med bare litt jern frampå skjæret. Plogen er forlenget vekk. En annen gårdbruker, Henry Ruud, som eier Myrene på Krokskogen sa meg engang at det der inne på Myrene lå en "finnepløg"

15. Plogkaren hadde av og til med seg en trespade for å rense veltefjela for mold.

16. De veltet plogen til den sida som veltefjela er.

17. På arder var det handtak til å løfte, men ikke på plogen.

18. Kun høyreploger. Hvorfor har jeg ikke fått vite.

19.

6
19/ Ca. 8 tommer. Det var ikke slepesko eller hjul.

20. Ja, det var alltid ristill.

21/Slik plog var aldri brukt.

22/ Plogen ble til arbeidsstedet kjørt på en treskoning
Også f.t.

23/ Falkenstenploger har ikke vært kjent her, men noen
eldre bønder har fortalt at det av og til ble
kjøpt inn "Frognerkilploger".

---.

Som min personlige mening ville jeg gjerne ha sagt at
det her på Røyse burde samles inn alt gammelt redskap
som tildels ligger henslenkt. Alt skulle renses, på-
settes navn og opbevares i ei skikkelig bu. Det skulle
ikke være noe museum, men bare kalles:

"Bestefars redskapsbu".

Her på Røyse drives nu det mest moderne landbruk. På
hver gård er elektrisk motor, selvbindere, moderne tres
keverk og et stort antall traktorer samt ikke å glemme
lastebiler i et antall av ca. 30. Røyse er ikke mange
km² stor, men strøket er et av de tetteste i hele
landet hvor landbruk er eneste næringsvei.

VILL SKRIVE.
VOLL STUGGU

25/10 1948

RØYSE
RINGERIK

vørsamt

Jon Gjedde

2040

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING